

KI LEHETETT PÁZMÁNY JEZSUITA FELJELENTŐJE?

TUSOR PÉTER

A kutatás szűk másfél évszázada tud egy feljelentő levélről, amely 1616 elején azért keletkezett, hogy megakadályozza Pázmány Péter kinevezését a jezsuita rendből esztergomi érsekké.¹ A feljelentés a legváltozatosabb vádak sorolja elő. Középpontjában a magyar szerzetes Bakyth Margithoz fűződő állítólagos kapcsolata áll. Hitelét három, Pázmány nevében írt szerelmes levél volt hivatott növelni. A vatikáni levéltárban (*Fondo Borghese*) fennmaradt dokumentumok több évtizede nyomtatásban is hozzáférhetőek LUKÁCS Lászlónak és SZABÓ Ferencnek köszönhetően.²

Az alábbiakban szerzőjük azonosítására teszek majd négy évszázad távlatából kísérletet. Az iratok színes tartalmának, célszemélyének, esetleges célt érésük történelmi tétjének ismeretében ugyanis nem tűnik érdektelennek feljelentőjük személye. A neves jezsuita tudósok álláspontjával ellentétben nekem határozottan úgy tűnik, hogy az 1616. február 10-én kelt feljelentés esetében lényegében nem korábbi iratokból összeállított kompilációról, utólagos „összeollózásról”,³ hanem egy olyan rejtőzködő rendtársnak az alkotásáról van szó, aki az események valódi részese, vagy közeli szemlélője lehetett. Ez a rendtárs részben személyes okok miatt, vagy mert hitelt adott a kétségkívül keringő híreknek, amelyekhez „csupán” a bizonyítékok hiányát próbálta kipótolni, részben talán „magasabb célok” elérése végett bátran élt a rágalmazás fegyverével. Alaposan, újra és újra átolvasva a latinul írt sorokat kitetszik: feljelentésében valós elemeket vegyített egyes szám első személyben előadott renden belüli pletykákkal, fantáziáját is bevetve, gondolunk itt kiváltképpen arra a két fejezetre, ahol magyarországi tapasztalatairól ír, illetve a datálatlan „szerelmes levelek” szövegeire.

¹ FRANKL [FRANKÓI] Vilmos, *Pázmány Péter és kora*, I–III, Pest, Ráth, 1868–1872; I, 619–620 (vö. Biblioteca Angelica [Roma], Ms. 1234, fol. 154v–155r és 161v–162v.); Uő., *Pázmány Péter 1570–1637*, Bp., Méhner, 1886 (Magyar Történelmi Életrajzok, 5), 77–79; Uő., *Magyarország egyházi és politikai összekötetési a római szentszékekkel*, I–III, Bp., Szent István Társ., 1901–1903; III, 289–290.

² LUKÁCS László, *Jezsuita maradt-e Pázmány mint érsek? = Pázmány Péter emlékezete*, szerk. LUKÁCS László, SZABÓ Ferenc, Roma, Detti, 1987, 197–267; Dok., n. 11. – Mind a feljelentés, mind a három levél ugyanazon kéz, az esetleges azonosítás kivédésére szemlátomást szándékosan túlkalligrafált írása. Archivio Segreto Vaticano, Fondo Borghese, Serie II, vol. 56–57, fol. 86r–87v.

³ Elvégzőjeként P. Raphael Kobenzl került egy helyen gyanúba. LUKÁCS, *i. m.*, 213, 72. jz.

A szemantikai rétegek jól behatárolhatóak.⁴ Melyek a valós elemek? Például Pázmány konfliktusa a bécsi kollégium rektorával; hogy többször valóban megfordult Detrekőn; hogy Pozsonyban szokott volt misézni az apácáknál; hogy egyik, a rágalmaknak szintén hitelt adó rendtárs térden állva figyelmeztethette őt a bécsi kollégium refektóriumában, rendi szokás szerint; hogy Pázmány nemrég Rómában járt, továbbá talán kivétel nélkül a magyar püspökökről és a főúri támogatóról szóló értesülések. És igaz az is, hogy Pázmány valóban folytathatott titkos írásos levelezést prágai tartózkodása alatt. Hogy kivel és miről, arra még visszatérünk.

A feljelentő levélből, azon kívül, hogy maga is jezsuita, több fontos dolog derül ki a szerzőre nézve. Először is az, hogy régóta ismerhette Pázmányt. Erre abból az utalásból következtethetünk, miszerint „ami ebben az emberben nekem elsőször nagyon kezdett nem tetszeni, az volt, hogy titokban, előljárói tudta nélkül, azok kifejezett tiltása ellenére egyedül, társ nélkül ment ahhoz az asszonyhoz, akivel már bizonyos és súlyos gyanúba keveredett.” Vagyis ez előtt nem volt komolyabb problémája magyar rendtársával, vagy éppenséggel lehetett ugyan, csak elhallgatja. De elszólásából következőleg mindenképpen ismernie kellett korábról. Az is kikövetkeztethető, hogy 1614–1615 folyamán, amikor a rágalmak terjedni kezdtek, egy ideig maga is a bécsi rendház tagja lehetett. „*Rectoris nostri*”-ként ír Florianus Avancinusról.⁵ A térden állásos figyelmeztetés is személyes élménynek tűnik. (Több, a rágalmak forrásától távolabb álló jezsuita valóban hihetett a vádokban, ilyen lehetett talán a figyelmeztető rendtag is.) 1616 elején viszont a feljelentőnek már Prágában kellett tartózkodnia. Pázmány titkos levelezését egészen a „megelőző hétig”, tehát közvetlen közelig folyamatban levőnek mondja. Továbbá egy ilyen műveletet a hamisításokkal egyetemben testközelből lehetett csak lebonyolítani, naprakész információkkal kellett rendelkezni, úgy a Pázmány közvetlen környezetében, mint a császári udvarban történekről. A feljelentő levél végi értesülések alapján úgy tűnik, a szerző utóbbi magas helyre is bejáratos volt: tudja, hogyan foglaltak állást a hazai főpapok tanácskozásukon, magyar püspökkel beszélget bizalmasan, információja van arról, hogy ki és hogyan lépett fel Kleslnél, a Titkos Tanács nagyhatalmú elnökénél, illetve magánál az uralkodónál a néhai Forgách bíboros gyóntatója mellett.

* * *

A feljelentő személyének beazonosítása nem tűnik lehetetlen vállalkozásnak, sőt különösképpen nehéznek sem. A kérdés csupán annyi, vajon tudunk-e találni olyan páttert, aki régóta ismeri Pázmányt, és aki 1614–1615-ben Bécsben, 1616-ban pedig Prágában tartózkodott?

⁴ A feljelentés részletes ismertetésére, újraközlésére, netalán fordítására itt nincsen terem.

⁵ P. LUKÁCS ebből a helyből arra következtet, hogy a feljelentő a levélírás idején is a bécsi rendház tagja volt. *Uo.*, 209. Ez szerintem – az irat bécsi keletkezésével egyetemben – kizárt, a Pázmány kinevezésével kapcsolatos történések színhelye a császári udvar, ami pedig ebben az időszakban rendszeren Prágában tartózkodik.

Vizsgálatunkat ez utóbbi helyen érdemes kezdeni. 1616 folyamán Jacobus Geranus rektoron kívül huszonegy atyát tartanak nyilván a rendi katalógusok a prágai kollégium tagjaként. Négyen misszióban távol voltak a császári székhelytől,⁶ a maradék tizenhétből tíznek a pályája korábban semmilyen formában nem keresztezte Pázmányét, sohasem laktak közös rendházban.⁷ Köztük van az egyetlen magyar tag, Antaly János és a későbbi kassai vértanú, Grodecz Menyhért.⁸ Ugyanebbe a csoportba sorolhatjuk a Pázmány ügyébe hivatalból belefolyó Geranus rektort,⁹ illetve Martinus Becanus császári gyóntatót.¹⁰

Heten viszont töltöttek hosszabb-rövidebb időt Pázmánnyal. Ioannes L'Abbe, a konviktus régen 1596–1598-ban Grácban tanítványa lehetett filozófiából. Henricus Philippi, a matematika tanára pedig 1604–1607 között teológiát hallgathatott Pázmánynál, utóbbit 1605–1606-ban Jacobus Bescovius cseh hitszónok és gyóntató is.¹¹ Georgius Sturnus morális professzor 1605 és 1609 között a bécsi kollégium tagja volt, Lucas Fanini olasz hitszónok és gyóntató 1613–1614-ben tanított retorikát ugyanott.¹² Az együtt töltött idő rövidege vagy – mint L'Abbe, Philippi és Bescovius esetében – az ominózus bécsi évek hiánya, továbbá a páterek profilja, feladatköre kizárja, hogy közöttük keressük és azonosítsuk az intrikus személyét.

Izgalmasabbnak tűnik a lengyel Adamus Prionius, a kontroverz teológia, a hitviták tanárának személye. Pázmánynál négy évvel fiatalabb, Kaliszban született, 1596–1597-ben a turóci rezidencia mellett működő iskolában tanulta a grammatikát, 1598–1599-ben Pázmány tanítványa filozófiából Grácban; 1601–1602-ben Selylyén is együtt vannak, ahol retorikát oktatott. 1604–1606 során ismét közös otthonuk a főhercegi székhely kollégiuma, 1608-ban a logika tanára Bécsben.¹³ 1614-től viszont már Prágában találjuk, ami felmenti a gyanú alól: így aligha lehetett ugyanis jelen a „térdenállásos figyelmeztetésen”.¹⁴

Prioniusnál méginkább érdekesebb számunkra Georgius Amende atya. Ő 1578-ban született a szászországi Meissenben, és 1603–1606 között Grácban tanult teológiát. Pázmánynak tehát 1604-től tanítványa volt. 1603–1604 során *praefectus convictorum*, akinél a következő két évben Pázmány volt a rendes

⁶ *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, I (1551–1600), II (1601–1640), collegit et edidit Ladislaus LUKÁCS S. I., Roma, 1978–1982 (Monumenta Historica Societatis Iesu a Patribus Eiusdem Societatis Edita, 117, 125); II, 178–179.

⁷ Melchior Treverinus, Andreas Neupauer, Petrus Welkusi, Sebastianus Scipio, Ionas Naritius, Georgius Meridies, Albertus Chanowsky, valamint Georgius von der Boon. Vö. LUKÁCS, *Catalogi...*, i. m., I, 801. 739. 807. 782; II, 687; I, 729–730; II, 560.

⁸ *Uo.*, II, 537 és 606.

⁹ 1601-től irányította a prágai kollégiumot. *Uo.*, I, 673.

¹⁰ 1615-ben lett a bécsi kollégium tagja és II. Mátyás gyóntatója, illetve 1624-ig bekövetkezett haláláig II. Ferdinándé is. *Uo.*, II, 545.

¹¹ *Uo.*, I, 713. 750. 630.

¹² *Uo.*, I, 791; II, 586.

¹³ *Uo.*, II, 89.

¹⁴ *Uo.*, I, 757.

gyóntató. 1605-ben szentelték fel, ugyanebben az évben már *concionator* a főhercegi székvárosban.¹⁵ 1608 és 1612 között a bécsi kollégium tagjaként II. Mátyás udvari hitszónoka, ami mellett csupán kisebb, évenként, kétévenként változó feladatokat kellett ellátnia (kongregációs vezető, a bécsi jezsuita templom katekistája, gyóntatója, illetve a rektor tanácsadója).¹⁶ 1613-ban a harmadik probációt végzi Klagenfurtban. A következő évben a linzi kollégium tagja, azért, hogy az itt tartózkodó császári udvarban ismét betölthesse prédikatori tiszttét. A hivatalt az előző esztendőben nem üresedésben hagyták, vélhetően alkalmi helyettesek pótolták.¹⁷ Ebben a minőségében kíséri az udvar az évtized derekán is: 1615-ben a bécsi, 1616–1617-ben a prágai kollégiumba helyezik át. Feladatát ügyesen végezhette, személyével elégedettek lehettek: 1616-ban őt nevezik ki a császári aula gyóntatójává.¹⁸

Amende a jelek szerint legalábbis alaposan gyanúsítható azzal, hogy a „névtelen feljelentést” ő írta Pázmány ellen. Mely feljelentés eredetileg nem lehetett névtelen. Ennek a rend generálisa felé semmi értelme nem lett volna, hiszen az naprakész nyilvántartással, információkkal rendelkezett az osztrák tartomány tagjairól, ki tudta volna következtetni íróját. Mint ahogy azt is, ha „hamisítványról” lett volna szó, vagyis hogy egy rendtag sem lehetett abban a helyzetben, hogy egy ilyen levelet ír hasson. Amende viszont nagyon is ilyen volt. Rendi pályája, és egyesegyedül csakis az ő pályája felel meg a levélből kikövetkeztetett feltételeknek – tökéletesen visszaigazolva ezzel a levél szerkezetével kapcsolatos megfigyeléseinket.¹⁹ Ráadásul udvari prédikatori beosztása nem várt bizonyítékként megerősíti amúgy is alapos gyanúinkat. Nemcsak a prágai kollégiumban figyelhette testközelből Pázmányt, hanem az udvarbeli fejleményeket szintén feltűnés nélkül követhette, beleértve a nem nyilvánosakat is. Mindemellett a hosszú évek alatt nem keveset pallérozódhatott az udvari intrikák világában. (Az udvari prédikátor könnyen fogékonyra válhatott a politizálásra, mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy 1587-ben a *Hofpredigert* Melchior Kleslnak hívták.)²⁰ Feladatkörének köszönhetően Amende 1608-ban, 1609-ben, az országgyűlések alatt járhatott Pozsonyban, hiszen az uralkodó és az udvar ekkor itt tartózkodott. Beosztása továbbá meglehetősen szabad mozgást biztosított számára, Magyarországon tehát máskor is megfordulhatott. Vádjait mindenesetre „hitelt érdemlően” fogalmazhatta meg, és a lelepleződés veszélyétől sem kellett különöseb-

¹⁵ *Uo.*, II, 26. 37. 48. 59.

¹⁶ *Uo.*, II, 79. 89. 99. 111.

¹⁷ *Uo.*, II, 145. 158. 136–140.

¹⁸ *Uo.*, II, 161. 179. 189; I, 619.

¹⁹ Megemlítem azt a módszertanilag nem mellékes mozzanatot, hogy a feljelentő levéllel kapcsolatos megállapításaimat valóban az előtt tettem, hogy e célból kézbevettem volna Lukács László mintaszerű adattárát. Majd nem csekély kíváncsisággal siettem az Eötvös Collegium könyvtárába, hogy vajon találók-e a rendi katalógusokban a felállított ismérveknek megfelelő személyt. Bevallom: Amende atya pályája, aktuális udvari beosztása minden várakozásomat felülmúlta.

²⁰ Johann RAINER, *Kardinal Melchior Klesl (1552–1630). Vom „Generalreformer” zum „Ausgleichspolitiker”*, Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte, 1964, 14–35; 18.

ben tartania. A generális a levelet név nélkül továbbította a pápának, aki azt a „szerelmes levelekkel” ellentétben sem a császári ügyvivővel, sem a nunciussal nem közölte, és a pápai diplomáciai iratokban sem esik róla szó. Amende mozgásterét aligha csökkentette, hogy Prágában állandó rendi *sociusa*, gyakorlatilag mindenese volt, 1616-ban a már 1603-tól a kollégiumban különféle gyakorlati posztokon működő cseh Tobias Mohaupt testvér.²¹ Helyismeretben sem volt tehát hiány.

* * *

Hogyan hozta forgalomba a „szerelmes leveleket” hamisítójuk? Nem tudhatjuk. Azt tényként könyvelhetjük el, hogy Pázmány folytatott valakivel titkosírásos levelezést Prágából. A rejtjeles levelek közül néhány a kollégium rektora, Jacobus Geranus kezébe került, a hamis megfejtések szövegeivel együtt vagy talán csak hamis tartalmi ismertetésükkel. Szóban, avagy írásban, személyesen vagy *incognito* történt-e a rektor tájékoztatása, talány. Feltételezzük, hogy a hamisító Prágában elővigyázatosságból nem fedte fel magát. Geranus rektor Becanus császári gyóntatóval először Kleslhez fordult az ügyben, szóban számolt be a „szerelmes levelekről”, aki a nunciushoz utasította őket. A Titkos Tanács elnöke ugyanakkor azonnal tollat ragadott, írt Scipione Borghese bíborosnak, és Lodovico Ridolfi római császári ügyvivőt pedig sürgősen audienciára küldte V. Pál pápához.²² Geranus rektor Placido De Mara prágai nunciushoz a titkosírásos levelek másolatait mutatta be, azt állítva, hogy az eredeti példányok Pázmány kezétől származnak. A szentszéki diplomata mindvégig gyanakvással tekintett rájuk, mondván, aki elfogta a leveleket, aligha fejthette meg őket a kulcs nélkül.²³ Magukat a hamisított szövegeket De Mara római kerülővel, az Államtitkárság március 19-ei jegyzékéhez mellékelve kapta meg, és Borghese felszólításáig érdemben nem foglalkozott a váddal, legalábbis Geranus rektor látogatásáról korábban nem tett jelentést. Arra, hogy „*brute force*” alkalma-

²¹ LUKÁCS, *Catalogi...*, i. m., II, 179 és 681.

²² 1616. augusztus 10-ei levele Alberhez. LUKÁCS, *Jezsuita maradt-e...*, i. m., Dok., n. 18. – P. Avancinus ugyanakkor kifejezetten arról, hogy Pázmány elfogott leveleit megmutatták Kleslnek. *Uo.*, 209, 53 j. Lásd a következő jegyzetet is.

²³ Vö. *Uo.*, 210. De Mara vonatkozó, április 4-ei jelentése: *L'opposizione fatta al padre Pasman è un pezzo fa, che mi è nota, perché questo padre rettor di Praga mi conferì il tutto, et così anco a monsignor Gleslio, il qual intendo, che n'habbia già scritto a vostra signoria illustrissima e fattone trattar con nostro signore dal signor Ridolfi. *Quelle lettere si presuppone, che si siano state scritte in cifra, che simili caratheri a punto, me ne [m]ostrò la copia il padre rettor sudetto; et a me, a dirne il vero, par [dif]ficil cosa, che chi l'ha intercettate, habbia potuto così ben interpretar? Je senza lo contro-cifra; onde può probabilmente dubitarsi, che sia [...] persecuzione et impostura di tutto ciò n'ebbe anco notizia [...] [dallo s]jesso padre P. Pasma, il quale ha procurato di giustificarsi meco. *È assai probabile et evidente, che per hora lascio di [...] a vostra signorai illustrissima, parendomi cio superfluo, et rimettendo [...] all'infallibil prudenza di nostro signore et di Lei medesima [...]*” Biblioteca Apostolica Vaticana, Barberini Latini, vol 6921, n. 81. A *-gal jelölt rész kiadva: László LUKÁCS, Ferenc SZABÓ, *Autour de la nomination de Péter Pázmány au siège primateial d'Esztergom (1614–1616), Pázmány est-il resté jésuite après sa nomination?*, Archivum Historicum Societatis Iesu, (54) 1985, 77–148, 98, 69. j.

zásával fejtették volna meg a „ciffrákat”, még utalás sincs a forrásokban, mint ahogy azon problémára sem – leszámítva a második hamis levél utalását, mely latinul kéri a választ –, hogy Pázmány miért nem a jóval nagyobb biztonságot jelentő magyar nyelven folytatott chiffrírozott levelezést bármely honfitárással?

A szövevényes eseményekből kihámozható terv a következő lehetett: névvel vállalt, személyes élményeken is alapuló, ám lényegében rágalmozó feljelentés Rómában a generálisnál. Az irat az Államtitkárságra kerül, de már név nélkül. Ugyancsak Rómán keresztül hozódnak forgalomba a hamisított szerelmes levélszövegek: a generális maga adja át őket a pápának („*sono state date a sua santità*”), az Államtitkárság másolatban tovább küldi Ridolfinak és a nunciusnak. Így Rómából, „tisztára mosva”, vagyis jóval nagyobb súllyal kerülnek be a prágai híráramba és hivatottak megerősíteni az eredeti titkosírásos levelek kapcsán táplált gyanút és vádat.

Azt, hogy ezek a rejtjeles levelek, amelyek a forrásokból kihámozhatóan valóban Pázmányé voltak, ha tényleg Bakthy Margitnak szóltak, nem csekély hiba volt, még ha semmi kifogásolható sem volt bennük. Nem tartjuk azonban kizártnak, hogy a külcímzés esetében talán történetet némi átalakítás. (Egyébként pedig kinek szólhattak a levelek? Bárkinek, bármilyen politikai ügyben 1615/1616 fordulójának zavaros időszakában Pázmány hazai ismeretségi köréből. Az is lehet, hogy Homonnai Drugeth Györgynek,²⁴ például.)

A gyanú árnyékába vetődött Amende atya helyzetét nem javítja előtünk, hogy Linzben *confessor gynaecei*, vagyis női gyóntató volt.²⁵ Vagyis a „szerelmes levelek” megszövegezésénél nem kellett csupán a fantáziájára hagyatkoznia, némi elméleti tapasztalatra is szert tehetett az efféle ügyekben. Amendének, ha tényleg ő a tettes, akkor sem állott volna útjába legyőzhetetlen nehézség, ha esetleg figyelmet szentelt volna annak a kérdésnek, hogy nagyobb hitelességre törekedve elsődleges bizonyítékként magyar nyelvű szövegeket kellett volna előállítania, bár, mint említettem, ennek semmi nyoma nincsen. (Talán erre a problémára is figyelve hozta forgalomba a „nyílt” szövegeket Rómán keresztül.) A prágai kollégium tagjai közül ugyanis a lengyel Adamus Prionius – az a páter, aki Amende után a legtöbb időt volt együtt Pázmánnyal a korábbi állomáshelyeken – a Vágsellyén töltött fiatal éveit jól megtanulhatta magyarul. Ráadásul a harmadik próbációját 1613-ban együtt végezte Amendével Klagenfurtban.²⁶

²⁴ 1616 tavaszán a katolikus Homonnai Drugeth György eredménytelen kísérletet tett Bethlen Gábor megbuktatására. Kezdetben a prágai udvar támogatta (sőt titokban Klesl szervezte) a próbálkozást. A kudarc után a felső-magyarországi nagyrészt protestáns rendek meg akarták büntetni a békebontó, a törököt is mozgolódásra ingerlő Homonnait. Pázmánynak ezt a lázongást kellett lecsendesítenie 1616 nyarán. FRANKL [FRANKÓI], *i. m.*, I, 191–220; FRANKÓI, *Pázmány Péter...*, *i. m.*, 85–94; SIK Sándor, *Pázmány, az ember és az író*, Bp., Szent István Társ., 1939, 215–216; BITSKEY István, *Pázmány Péter*, Bp., Gondolat, 1986 (Magyar História), 130–134. Talán nem azért Pázmányt indították útnak, mert nem ápolt szorosabb kapcsolatot a főúrral.

²⁵ LUKÁCS, *Catalogi...*, *i. m.*, II, 158.

²⁶ *Uo.*, II, 145.

* * *

A feljelentő és hamisító jezsuita szerzetes nyilvánvalóan nem egyedül és nem csupán személyes motivációból követte el tettét. Szövetségesen minden bizonnyal Pázmány renden belüli fő ellensége, az 1616. február 8-ai levelében számos keserű szemrehányással illetett bécsi házfőnök, Florianus Avancinus lehetett. Ő 1616. március 11-ei, Vitelleschinek írt levele tanúsága szerint eléggé naprakész volt a prágai udvari fejlemények terén: „Pázmány elfogott és főtisztelendő Klesl úrnak bemutatott levelei jócskán késleltetik, sőt úgy gondolom, megfordítják ügye ki menetelét” – írta. Vajon honnan szerezte ezt az értesülést, ha nem az udvarba bejáratos rendtársától?²⁷ Az információ ugyanakkor nem volt teljesen pontos, és inkább a konspirátorok várákozását fejezte ki, mintsem a valós helyzetet tükrözte. Klesl ugyanis megelégedett azzal, hogy továbbküldte Becanus császári gyóntatót és Geranus rektort a nunciushoz.

Utóbbi rendtagok, ha nem is lelkesedtek Pázmány érseki kinevezéséért és a rendi státútumuk védelmét szívügyüknek tekintették, hivataluknál, helyzetüknél fogva ugyan belefolytak az eseményekbe, vélhetően azonban mégsem voltak tudatos részesei a szervezkedésnek. Klesl szerint is „nagy tapintattal, együttérzéssel és különleges szerénységgel számoltak be a Pázmányról hozzájuk eljutott dolgokról, és egyáltalán nem vádaskodtak.”²⁸ További, mellettük szóló érv, hogy Becanus kapcsolata a későbbiekben viszonylag szoros maradt Pázmánnyal, aki az 1620-as években az ő közvetítését is igénybe vette, hogy II. Ferdinánd rendezze végre a magyar főpapok végrendelkezésének visszasságait.²⁹ Geranus pedig a generális rosszállását is kiváltva hagyta, hogy Pázmány a rendi keretből már kiválva egyéni napirenddel a prágai jezsuita kollégiumban lakhasson.³⁰

A Jézus Társaságon belüli intrikák³¹ az események menetét csak lassítani tudták – nem is kicsit –, meggátolni azonban nem. A forrásokból kihámozhatóan Pázmány többször és többszörösen tisztázni kényszerült magát. Már 1616. február 8. – kilépési szándékának végleges kinyilvánítása – előtt kérésére a prágai udvar főemberei esküvel tanúsították ártatlanságát azzal kapcsolatban, miszerint egyházi tisztség elnyerésére törekedett volna. A cselekmény nemcsak a támadások első körének visszaverését jelenti, hanem azért is fontos mozzanat, mert ez az a pont, ahol

²⁷ Avancinus vélhetően tudott az „anomim” levélről is, LUKÁCS helyesen ismeri fel, ugyanakkor a vonatkozó forráshelyből ez nem derül ki. *Jezsuita maradt-e Pázmány...*, i. m., 209 és 53. j.

²⁸ 1616. augusztus 10-ei levele Alberhez. *Uo.*, Dok., n. 18.

²⁹ KOLLÁNYI Ferenc, *A magyar kath. főpapság végrendelkezési jogának története*, Bp., Szent István Társ., 1896, 133.

³⁰ Vö. LUKÁCS, *Jezsuita maradt-e Pázmány...*, i. m., 212, 65. j.

³¹ Az egyéb vádakra (például a gyerekvadra), Pázmány ártatlanságának perdöntő bizonyítására, illetve az érseki kinevezés egyéb vonatkozásaira: ismeretlen részleteire és új összefüggéseire lásd befejezéshez közeledő monográfiám kéziratát: *Egy „epizód” Magyarország és a római Szentszék történeti kapcsolataiból. Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése (Mikropolitikai tanulmány)*, Budapest 2013.

Amende atya ténylegesen előlép a homályból. Nemcsak az bizonyosodik be, hogy tevékeny részese a Pázmány körül Prágában zajló eseményeknek, hanem az is, hogy ő nem számított a nyílt ellenségek közé, ami talán még veszélyesebbé teszi személyét. A prágai udvar illetékesei ugyanis, miként Pázmány leírja, Jacobus Geranus prágai rektor és Georgius Amende udvari prédikátor előtt igazolták: Várad szülötte maga nem tett lépéseket az esztergomi érsekség elnyerésére,³² és így mentes a szerzeteshez méltatlan „ambíció”, vagy ahogy ma mondanánk – és elhűlve tapasztaljuk – a gátlástalan karrierizmus bélyegétől.³³

---

³² Először kiadva: PÁZMÁNY Péter *Összegyűjtött levelei*, I–II, s. a. r. HANUY Ferenc, Bp., Budapesti Királyi Magyar Tudománygyetem Tanácsa, 1910–1911; I, n. 26 (p. 53).

³³ Az MTA-PPKE 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoport keretében végzett kutatásaim az OTKA NN 82 307 sz. nemzetközi együttműködési projektje és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.